

NEAL ROBINSON
“KUR’AN’I KEŞFETMEK: ÖRTÜLÜ BİR METNE
ÇAĞDAŞ BİR YAKLAŞIM”
(İstanbul: KURAMER, 2018)

Terc.: Süleyman Kalkan

Ferhat Koca

Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Bilim Dalı
Prof. Dr., Hitit University, Divinity Faculty, Department of Islamic Jurisprudence
Çorum, Turkey
ferhatkoca@yahoo.com

Kur'an'ı Keşfetmek adlı eserin yazarı olan Neal Robinson 1948 Yılında İngiltere’de doğmuş; Oxford Üniversitesi’nde lisans ve yüksek lisansını, Birmingham Üniversitesi’nde ise doktorasını tamamlamıştır. Robinson Londra Üniversitesi ve Sorbonne Üniversitesi’nde çalışmış; Cheltenham’da beş yıl süreyle Kitab-ı Mukaddes dersleri, Leeds Üniversitesi’nde Kadim Yakın Doğu dinleri ve İbranice dersleri vermiş, Wales Üniversitesi İslami Araştırmalar Bölümünde görev yapmıştır. Robinson, halen Sogan Üniversitesinde (Güney Kore) İslami Araştırmalar Bölümünde profesör olarak çalışmaktadır.

Robinson’un *Kur'an'ı Keşfetmek – Örtülü Bir Metne Çağdaş Bir Yaklaşım* (*Discovering the Qur’an: A Contemporary Approach to a Veiled Text*) adlı kitabında İslam’ın doğuşu, kaynağı, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) tarihi şahsiyeti, Kur’an’ın cem ve tertibi gibi konularda İslam’a ve Kur’an’a kültürel bir nesep tayin etmeye çalışan klasik oryantalist yaklaşımları eleştirmesi, Müslüman ilim adamları için adı geçen eseri daha ilgi çekici hale getirmiştir.

Kur'an'ı Keşfetmek kitabı kısa bir giriş ve üç temel kısımdan (bölüm) meydana gelmektedir. Birinci kısım "olgusal durum", ikinci kısım "kronoloji", üçüncü kısım ise "biçim, yapı ve insicam" genel başlıklarını taşımaktadır. Eser çeşitli ekler, bibliyografya ve indeks kısımlarıyla sona ermektedir.

Yazar girişte eserin bölümlerini, bu bölümlerde yaptıklarını ve vardığı sonuçları kısa bir şekilde özetlemiştir (s. 23-27). Aslında bu giriş, bir bakıma eserin "genel bir sonuc"u olarak da değerlendirilebilir.

Eserin birinci bölümünü teşkil eden "Olgusal Durum" kısmında yazar, önce Kur'an'ın Müslümanların gündelik hayatlarındaki yerini belirlemeye çalışmıştır. Yazara göre, "dindar Müslümanlar için Kur'an bir edebiyat eseri değildir. O, Peygamber Hz. Muhammed'e apaçık Arapça olarak tebliği edilen, Allah'ın insanoğluna nihai kelmadır. Peygamber okuma yazma bilmediği için, vahiyler yazıya dökülmeden ve iki kapak arasında derlenmeden önce, (sözlü olarak) dinlendi, ezberlendi ve ezberden okundu. İşte bu sebeplerle, Müslümanlar Kur'an'ı sadece ya da esas olarak yazılı bir metin olarak görmezler. Dinlemek ve ezberden okumayı öğrenmek, anlama çabasının önüne geçer ve bu durum Kur'an'ın bir Kitap olarak sahip olduğu yere rağmen böyledir" (s. 31). Vahyin işitsel-sözel niteliğinin Kur'an'da üç yüzden fazla geçen "kul" (de ki) şeklindeki tekil emir kipinin sıkça kullanılmasından da anlaşılacağını belirten Robinson (s. 31), "Kur'an'ı bir melodi eşliğinde okumak yasaklanmış olmasına rağmen yine de tilavet, okuyanın vahyin özündeki müziksel nitelikleri öne çıkaracak şekilde doğaçlama yaptığı bir müzik icrasıdır" (s. 37) diyerek Müslümanların Kur'an'ın tilavetine verdikleri önemi dile getirmiştir. Yazar, "Günlük Hayatta Kur'an" konusunda, nispeten az sayıda kişinin Kur'an'ın tamamını ezberleme kararlılığını gösterdiğini, hatta daha da az sayıda kişinin benzersiz bir senfoni ortaya koyacak, insanları gözyaşlarına ve coşkuya sevk edecek ölçüde Kur'an okuyuşlarını mükemmelleştirme yetenek ve fırsatına sahip olduklarını anlatmıştır (s. 41). Burada yazarın Kur'an okumasını bilmeyen bazı kişilerin onu okumanın sevabını alabilmek için yaptıkları birtakım şahsi tecrübeleri öne çıkarmaya çalışması (s. 49), "bin bir gece masalları"na ilgi duyan oryantalistik bir yaklaşıma benzemektedir. Hâlbuki Kur'an okumasını bilmeyen bir kişinin Kur'an'ın her satırı yerine bildiği bir kısa sureyi okuması veya onun her satırı ya da kelimesi yerine bir besmele çekmesi gibi birtakım işler, bir dinin mensupları arasında her zaman görülebilecek birtakım şahsi tecrübeler olup bu durum dinî bir talep veya tekelifin sonucu değildir.

Kitabın ikinci bölümü olan kronoloji kısmı, vahiylerin mekân ve zamanının belirlenmesi konusuyla başlar. Bu konuda yazar, surelerin kronolojik

sırada olmasa da esbâbü'n-nüzule dair bilgilerin onların yorumunda etkili olduğunu belirterek Müslümanların çoğunun Kur'an'ın zaman ve mekânla sıkı bir irtibatının bulunduğu düşüncesini bu teknik literatürden değil de Hz. Muhammed'in biyografilerinden (siyer) çıkardıklarını söyler (s. 53). Bu sebeple de Robinson öncelikle ilk siyer kitapları ile Kur'an arasındaki ilişkinin ortaya konulmasına çalışmıştır. Kur'an'ı biyografik rivayetlerin ışığında okuma konusunda ihtiyatlı olunması gerektiğini savunan Robinson, bununla birlikte hem siyer bilgilerinin özellikle Hz. Peygamber'in hayatının son on yılında meydana gelen olaylar hakkında güvenilir bilgiler verebileceğini kabul eder hem de siyer bilgilerine dayanarak vahiylerin incelenmesi için mantıklı bir kronolojik çerçeve inşa etmeye çalışacağı sözünü verir (s. 53).

Vahiylerin yer ve zamanına dair bilgileri tam olarak belirleme konusunda Kur'an'ın çok az ipucu verdiğini ileri süren Robinson, vahiylerin hangi dönemde geldiğini tespit etmenin ise, nerede geldiklerine karar vermektense daha kolay olmadığını söyler (s. 56, 59). Robinson, bugün Müslümanlar tarafından geniş bir kabule mazhar olan Hz. Muhammed'in ilk biyografileri içerisinde Hz. Peygamber'in muhtemelen tarihi bir gerçekliğe sahip olan gazveleri hakkında rivayetler bulunduğu gibi, tarihsel değerleri çok daha kuşkulu olan daha popüler rivayetlerin de bulunduğunu ileri sürer (s. 62-63).

Vahiylere dair mantıklı bir kronolojik çerçeve konusunda, günümüze kadar ulaşmış olan sîret-megâzî çalışmalarından ihtiyatlı bir şekilde yararlanılması suretiyle Kur'an'da zikredilen yer adlarının belirlenmesi ve Kur'anî vahiyleri değerlendirmek için kronolojik bir çerçeve oluşturulmasının mümkün olduğunu belirten yazar (s. 65), bu bölümle ilgili "nihai müzakeresi"nde ise, "nispeten geç bir tarihe ait olmalarına ve bariz ideolojik önyargılarına rağmen", ilk dönem biyografilerinin yine de doğru bilgiler ihtiva etmesinin özellikle de Hz. Muhammed'in gazveleri konusunda doğru bilgiler içermesinin muhtemel olduğunu ve bu nedenle de Kur'an'da zikredilen yer adlarını daha anlamlı hale getirmek ve Kur'anî vahiylerin değerlendirileceği kronolojik bir çerçeve oluşturmak için bu bilgilerin kullanılmasında titizlik gösterilmesi gerektiğini söyler (s. 73).

Robinson'un eserin ikinci kısmında (bölümünde) yer verdiği önemli konulardan biri de Patricia Crone ve Michael Cook'un *Hagarism: The Making of Islamic World* (Cambridge 1977) adlı kitaplarında ileri sürdükleri İslam'ın doğuşu konusundaki alternatif önerileridir. Adı geçen yazarlar söz konusu önerilerinde İslam tarihini yeniden kurgulamak ve inşa etmek için "hadis rivayetlerinin tamamıyla dışına çıkmayı ve yeniden başlamayı" ileri sürmüşler ve böylece İslam dışı kaynaklardan toplanan bilgileri bir araya getirerek

şaşırtıcı derecede "orijinal" bir yaklaşım ortaya koymuşlardır (s. 77). Onlar, Yahudi ve Hıristiyan din adamları veya tarihçileri gibi çeşitli İslam dışı kaynaklara dayanarak İslam'ın Yahudilerin Persler tarafından Filistin'den çıkarılarak Arabistan'a gelişleriyle büyüyen Hâcerîlerin Mesîhî bir mezhebinden ortaya çıktığını ileri sürmüşler ve bu iddialarını ispat edebilmek için de yaklaşık on iki ana delil getirmişlerdir. Robinson bu delilleri önce özetlemiş, daha sonra da onları tek tek değerlendirerek yanlış ya da isabetsiz olduklarını ispat etmiştir (s. 78-89). Crone ve Cook tarafından İslam dışı kaynaklardan getirilen delillerin çoğunun açık ve kesin olmadıklarını belirten Robinson, onların yaklaşımlarının temel zafiyetinin, Hz. Peygamber'in hayatını da içine alan yaklaşık yetmiş yıl boyunca bir dizi başarılı komplonun vuku bulduğunu varsaymaları olduğunu söylemiştir. Hz. Muhammed'i şahsen tanıyan veya ebeveynlerinin onu tanıdığı yüzlerce insan yaşıyorken tarihi yeniden yazmanın bu kadar kolay olmasından şüphe ettiğini belirten Robinson, sonuç olarak Crone ve Cook'un ilk dönem İslam tarihini yeniden inşa etmelerini mantıksız bulmuştur (s. 89). Robinson, sîret-megâzî literatüründe Mekke dönemi hakkında nispeten güvenilir bilgi eksikliğinin olduğunu ve Kur'an'da hicret konusunda pek az ayrıntıya yer verildiğini kabul etmekle beraber, hicretten önce Mekke döneminin olmadığı ve hicretin aslında Mekke'den Yesrib'e küçük göçten ziyade, Yesrib'ten başlatılan bir askeri hareketle Filistin'in tümüyle istilası olduğu varsayımının sorunları çözmekten ziyade daha fazla soruna yol açacağını; hâlbuki Kur'an'ın Hz. Muhammed'in kendi kasabasından çıkarıldığını (47/13), Yesrib'te muhacirlerle birlikte ikamet ettiğini (33/6) ve baskı sebebiyle göç ettikleri gerçeğini (16/41) açıkça zikrettiğini belirtir (s. 90). Robinson'a göre, "Crone ve Cook takdire şayan bir şekilde ilk dönem İslam tarihiyle ilgili olan, ancak ihmal edilmiş bulunan İslam dışı kaynaklara dikkat çekmişler"dir, ancak onların münhasıran bu kaynaklardan yararlanarak sîret-megâzî literatürünü toptan reddetmeleri savunulabilir bir şey değildir. Onlar söz konusu gayr-i İslamî kaynaklarda geçen bilgilerin tarihlendirilmesi ve yorumlanmasına dair sorunlara yeterli dikkati sarf etmemişlerdir ve bu nedenle de söz konusu kaynaklardan çıkardıkları deliller kesin olmaktan uzaktır. Ayrıca adı geçen yazarlar, getirdikleri belgelerde olandan ziyade, olmayan iddialara daha çok bel bağlamışlardır. Çünkü onlar son tahlilde, Mekke'de Arap putperestliği ile çatışmanın ardından Yesrib'den Filistin'e değil, Mekke'den Yesrib'e hicreti emreden Kur'anî verileri gereğince değerlendirmemişlerdir. (s. 92). Robinson, Crone ve Cook'un radikal şüpheciliğinin mesnetsiz olduğunu ve Hz. Peygamber'in risaletinin kronolojik bir çerçevesini ortaya koymak için tarihçinin sîret ve megâzî literatürünü tenkide tabi tutarak mantıklı biçimde kullanabileceğini savunmuştur (s. 93). Ayrıca o, nüzul sebeplerine

dair rivayetlerin azami dikkatle ele alınması gerektiğini ve bunların surelerin kronolojik sırasının belirlenmesinde sınırlı bir değere sahip olduklarını ileri sürmüştür (s. 97).

Robinson bu bölümde Kur'an'ın anlaşılması konusunda bazı karışıklıklara sebep olan nâsîh ve mensuh ayetlerle ilgili fakih ve muhaddislerin çeşitli görüşlerini özetledikten sonra (s. 98-100), Mekkî ve Medenî surelere dair hadis mecmualarında yer alan bazı listeleri naklederek rivayetlerdeki sure listelerinin kaynağı ve değerinin şüpheli olduğunu ileri sürmüştür (s. 107) ve şöyle demiştir "Listelerden hiçbirisi ötekinin aynısı olmamasına rağmen hepsi birbirine benzemektedir. Listelerin bazıları görünüşte sahabe dönemine kadar geri giden isnatlarla desteklenmektedir. Bununla birlikte, bu listelerin en erken miladi sekizinci asrın ilk çeyreğinde tedvin edilmiş olmaları ve o tarihlerde yaşayan âlimlerin görüşlerini yansıtmaları muhtemel görünmektedir. Hangi surelerin Mekkî, hangilerinin Medenî olduğu konusu örneklerin çoğunda muhtevadan çıkarılabileceği için bu âlimler arasındaki geniş mutabakat anlaşılabilir. Diğer taraftan, surelerin vahyedilme sırasının tam olarak ne olduğu konusundaki görüş farkları muhtemelen esbâbü'n-nüzul ve nesihle ilgili rakip görüşleri yansıtmaktadır" (s. 111).

Öte yandan, vahiylerin tarihlendirilmesi konusunda yapılan bazı Batılı teşebbüslere değinen yazar, on dokuzuncu asrın ortalarından bu yana birkaç Avrupalı âlimin vahiylerin kronolojik sırasını belirlemeye çalıştığını, ancak bu araştırmaların çoğunun günümüzde önemlerini kaybettiğini söylemiştir. Robinson bu konuda önce, her bir sureyi birbirini takip eden dört dönemden birine izafe eden Nöldeke'nin çalışmalarını özetlemiş, sonra ele alınan konuların karmaşıklığını aktarabilmek ve Nöldeke ile öğrencisi Schwally'nin tüm sorunları çözemediklerini açıklamak için kısa bir surenin nüzul tarihini ayırtılı olarak ele almış; ardından da surelerin çoğunluğunun karma olduğunu ileri süren Richard Bell tarafından yapılan sureleri ve surelerin bölümlerini tarihlendirme girişiminin ana hatlarını ortaya koymaya çalışmıştır (s. 113-126).

Eserin üçüncü kısmı/bölümü olan "Biçim, Yapı ve İncicam" başlığı altında yazar önce ilk Mekkî surelerdeki şekli unsurlara dikkat çeker ve Kur'an'ın "inanılmaz derecede dağınık" ya da "karışık bir yığın" olduğu iddialarına cevaben, bu karmaşa duygusunu yenebilmek için öncelikle surelerin nadiren yirmi ayeti aşan birbirinden ayrı bölümlerden oluştuğu ve bu bölümlerden çoğunun da bir, iki veya üç, dört, beş ayetlik gruplar şeklinde daha kısa birimlerden meydana geldiği şeklinde bir formülasyon önermiştir. Konuların ve muhatapların değişimine bakarak söz konusu bölümleri ve daha kısa birimleri ayırt etmenin genellikle mümkün olduğunu söyleyen Robinson, bu ayırt

etme işinin ise özellikle, kafiye ve ritimdeki değişiklikleri ve farklı sentatik (irabî) yapıların kullanımını da fark edebilecek olan Arapça bilenler açısından daha kolay olduğuna dikkat çekmiştir (s. 142). Yazar burada Mekke döneminde nazil olan kırk sekiz surenin bölümlerini ve kısa birimlerin türlerini inceleyerek Kur'an'ın belli bir düzen ve tertip içerdiğini ve iddia edildiği gibi onda büyük bir dağınıklık veya karmaşanın bulunmadığını ispat etmeye çalışmıştır. Bunu yaparken de sure başlangıçlarını yemin, emir kipi ve dua, soru ve şart cümlesi şeklindeki başlangıçlar ile diğer başlangıçlar olmak üzere çeşitli kısımlara ayırmıştır (s. 142-143). Robinson, yeminleri gayri şahsi yeminler, atlılar üzerine yapılan yeminler, birinci şahıs yeminler ve yemin cümleleri olmak üzere dört kısma taksim etmiştir (s. 144-146). Diğer başlangıçları ise âhiretle ilgili bölümler, kıssa, işaret/delil, vahiy, polemik/tartışma tarzı ve elçi/resul bölümleri olmak üzere altı kısma ayırmıştır (s. 142).

Âhiretle ilgili bölümler açılışlar, muhakeme süreçleri, ikili sahneler, geri dönüşler (s. 146-150); kıssa bölümleri kıssaya girişler, olayların anlatımı, bilinen olayların anlatımı, kıssaların sonuç bölümleri (s. 150-153); işaret (ayet) bölümleri çağrılar, ilahi şeklindeki ayetler, ahlakî çıkarımlar, yaratıcı ve yarattıklarına dair belîğ sorular, üçüncü şahsın ve birinci şahsın ağzından ayet tartışmaları (s. 153-156); vahiy bölümleri mesajın statüsüne dair doğrulamalar, Hz. Peygamber'in müşahedelerine dair izahlar, suçlamaların reddi, çarpıcı bir yalanlama ifadesi, inkarcılara yönelik polemik tarzındaki eleştiriler ve kutlu geceye dair açıklamalar şeklinde birtakım konuları (s. 156-160); polemik/tartışma tarzındaki bölümler esef (yazıklar olsun) ibareleri, beddualar, topyekun suçlamalar, kınamalar, uyarılar, yergiler, hicivler, alaylar, inanmayanlara yönelik tevhî-i kelimeleri (s. 160-164); elçi (resul) bölümleri ise risaletle görevlendirme, gece ibadeti ve Kur'an okuma emirleri, teselli ifadeleri, azar ve nihai emirler konularını içermektedir (s. 165-167). Ayrıca muhtelif konular altında dualar ve diğer kalıp ifadeler, çok tanrıçılığa karşı eleştiriler, istisna ibareleri ve teolojik eklemeler, açıklayıcı cümleler ve sıfatlar incelenmiştir (s. 167-169).

Bütün bu konuların incelenmesinden sonra yazar Robinson şu sonuçlara varmıştır: İncelenen kırk sekiz Mekkî sureden yirmi dokuz tartışma tarzında pasaj ihtiva etmektedir. Ayrıca, yirmi beş sure münferit bölümlerde yoğunlaşan âhiretle ilgili pasajları içerir ve açılış, muhakeme süreçleri, ikili sahneler ve geri dönüşlerden meydana gelir. On yedi sure ikinci tekil şahıs şeklinde, Elçi'ye hitap eden pasajları; on beş sure işaret/ayet bölümleri ihtiva eder; bunların başlıca alt bölümleri ya ilahi tarzındaki işaret/ayet listeleri veya işaret/ayet tartışmalarıdır. On sure kıssa bölümleri; altı sure ise vahyin statüsü ve gerçekliğini ele alan bölümleri içermektedir. Birkaç kısa sure hariç,

tüm sureler bu altı çeşit bölümden bir veya birden fazlasını ihtiva etmektedir (s. 169). Robinson'a göre, ilk Mekkî surelerin dikkat çekici üç temel özellikleri bulunmaktadır. Bunların birincisi, çoğu sureler vurgulu/etkili bir tarzda başlar. İkincisi, gerek surelerin başında gerekse ana bölümlerin başında sıkça yeminler yer alır. Üçüncüsü, tartışma tarzındaki bağlamların çoğunda didaktik sorular bulunmaktadır (s. 169).

Yazar bu bölümde, Mekkî surelerin yapısını tek bir hitap tarzını ihtiva eden ilk Mekkî sureler, iki, üç, dört ve daha fazla hitap tarzını içeren Mekkî sureler, kıssa bölümlerini ihtiva eden orta ve son dönem Mekkî sureler, diğer orta ve son dönem Mekkî sureler başlıkları altında ayrıntılı bir şekilde incelemiştir (s. 171-208), sonra da Mekkî surelerdeki hitap tarzlarının birbirleriyle ilişkisini kurmaya çalışmıştır (s. 208-217). Ayrıca yazar, "Üç Mekkî Suredeki Yapı, Ses ve Anlam İç İlişkisi" başlığı altında 103, 104, 78. sureleri inceleyerek bu surelerdeki yapı, ses ve anlamın birbirleriyle çok yakından ilişkili olduklarını, özellikle de ses yapısına dikkatle yaklaşmanın, surenin dikkate değer ölçüde bütünlük arz ettiğini ortaya koyduğunu söylemiş (s. 219-237) ve Kur'an'daki ses ve metnin bütünleştirici rolünü zengin örneklerle geniş bir biçimde incelemiştir (s. 239-262).

Üçüncü bölümün önemli konularından biri de Medenî surelerdir. Yazar bu sureleri yukarıda belirtilen "Mekkî surelerdeki pasajların ilgili oldukları altı temel bölüm" açısından değerlendirmeye çalışmış ve örnek bir çözümleme olarak da Bakara suresini; 2. Sureye giriş, 2. Surenin açılışı, İsrail oğullarına eleştiriler, İbrahimî miras, yeni topluma dair düzenlemeler, Kâbe'yi kurtarma mücadelesi ve kapanış olmak üzere çeşitli bölümler içerisinde ele almıştır. (s. 263-296).

Bu örnek çözümlemeden sonra Robinson, Kur'anî hitabın dinamikleri konusuna geçmiştir. Müslümanların geleneksel anlayışına göre Kur'an'ın tamamının, melek Cebrail tarafından Hz. Muhammed'e yirmi üç yıllık bir sürede parça parça getirilen Allah'ın kelamı olduğuna, dolayısıyla Müslümanlara göre konuşanın (hatibin) Allah olduğunda şüphe bulunmadığına işaret eden Robinson, bununla birlikte Allah'ın kendisini genellikle "O" veya "Biz" şeklinde ve ara sıra "Ben" şeklinde ifade ettiğini, ayrıca zaman zaman özel/ayrıcalıklı bir kişiye (Hz. Muhammed'e) "Sen" şeklinde, daha geniş dinleyicilere "Onlar" şeklinde, zaman zaman da 'Siz' şeklinde hitap ettiğini ve ayrıcalıklı kişiden de "O" şeklinde bahsettiğini anlatmıştır. Bütün bu durumlardan ise, Kur'an'ın şahıs zamirlerini hem insicamlı hem de etkili bir şekilde kullandığı sonucuna ulaşılır (s. 297-298). Yazar daha sonra "biz" ve "o" şeklinde konuşan zımnî hatip, "ben" şeklinde konuşan zımnî hatip, zımnî hatip ve naklî

hatipler, zımnî hatibin her şeyi bilmesi, ayrıcalıklı zımnî hatip, elçinin nesneleştirilmesi, şahıs ve sayıda ani değişimler gibi konuları zengin örneklerle incelemiştir. (s. 299-330). Bütün bu incelemelerden sonra yazar Kur'anî hitabın pek çok bakımdan son derece sıra dışı olduğunu kabul etmekle birlikte, dikkatle incelendiği takdirde onun mükemmel şekilde insicamlı olduğunun da görüleceği kanaatine varmıştır (s. 331).

Eserde ele alınan önemli konulardan biri de "Surelerin Sırası: Azalan Uzunluk Kuralı"dır. Bu konuya girmeden önce, surelerin isimleri hakkında bazı değerlendirmelerde bulunan yazar, sure isimlerinin rivayetler tarafından zikredilmelerine ve Hz. Peygamber zamanında ortaya çıkmış olma "ihtimal"lerine rağmen aslında Kur'an'ın parçası olmadıklarını ve onların ana fonksiyonlarının surelerin uygun etiketlerle tanınması ve birbirinden ayırt edilmesi olduğunu söylemiştir (s. 337). Daha sonra surelerin "azalan uzunluk kuralı" hakkında geçmişten verilen çeşitli örnekleri ve konuyla ilgili günümüzdeki çeşitli iddiaları dile getiren yazar, bu kuralın bazı istisnalarını da anlatmıştır. Azalan uzunluk kuralının gevşek bir şekilde ve metindeki satır sayılarından ziyade her surenin kapladığı sayfa sayısı esas alınarak uygulandığını ileri süren Robinson (s. 338-344), daha sonra İbn Mesud ve Übeyy'in Mushaf'larındaki surelerin sıralarına ilişkin iddiaları ele almıştır (s. 344-351). Surelerin, her bir ana konunun bir yönünü sistematik bir biçimde ele alan Kitap bölümleri gibi düşünülmemesi gerektiğini hatırlatan yazar, surenin izafi uzunluğunun ve başında mukatta'a harflerinin bulup bulunmamasının surenin Mushaf içerisindeki yerini etkilemiş olmakla birlikte, ilave faktörlerin de dikkate alınması gerektiği sonucuna varmıştır (s. 351-352). Bu bölümde son olarak yazar, günümüz tefsir âlimlerinden Emin Ahsen İslâhî'nin surelerin sıralamasıyla ilgili görüş ve önerilerini "Surelerin Sırası: İslâhî'nin İzahı" başlığı altında ayrıntılı bir şekilde incelemiştir (s. 353-367).

Neal Robinson *Kur'an'ı Keşfetmek* adlı eserinin "son not"unda ise, yukarıda özetlemeye çalıştığımız, her bölümde ulaşılmış olduğu sonuçları tekrar zikretmiştir. Biz de aynı usule uyararak bu görüşleri kısaca şöyle özetleyebiliriz: Neal Robinson'a göre, vahiylerin tarihi ve yeri hakkında Kur'an'daki bilgilerin yetersizliğine rağmen, vahiyler konusunda mantıklı bir kronolojik çerçeve oluşturabilmek için sîret ve megazî literatürü kullanılmalıdır. Bu konuda Crone ve Cook'un hadisleri toptan reddetmeleri haksız ve mantıksız bir yaklaşımdır. Onların farazî ilk Hıristiyan ve Yahudi kaynaklarından çekip çıkardıkları Hz. Muhammed ve takipçilerine dair muammalı atıflar ve İslam'ın ortaya çıkışını farazî olarak yeniden inşa etme çabaları konuya anlamlı bir katkı sunmamıştır (s. 369).

Edebî bir metin olarak Kur'an ilk okumada oldukça karışık ve tahlili zor gibi görünmektedir. Bu konuda Robinson, Nöldeke'nin birinci Mekki döneme izafe ettiği nispeten kısa kırk sekiz sure üzerine yoğunlaşmış ve bunların kırk üçünün bir veya birden fazla bölümden oluştuğunu, her bir bölümün ise şu altı ana konudan birini ele aldığını tespit etmiştir: Polemik/tartışma, âhret, Allah'ın elçi ile şahsi iletişimi, Allah'ın kudret ve nimetinin işaretleri/ayetleri, tarihten dersler/kıssalar ve vahyin statüsü ve sahihliği. Daha sonra Robinson bu altı hitap tarzının surenin bütününde nasıl birleştirildiğini araştırmıştır. Önce tek bir hitap tarzının hâkim olduğu surelerle başlamış, sonra iki hitap tarzı olanlara, daha sonra da üç, dört ve daha fazla hitap tarzını içerenlere doğru aşama aşama ilerlemiş ve böylece bu tahlili Mekki surelerin geri kalanlarına da teşmil etmiştir. Robinson bütün bu incelemeler sonunda, hem surelerin kendi içinde hem de Mekki vahiylerin tamamında olmak üzere, farklı hitap tarzları arasında ustaca bağlantılar bulunduğunu keşfetmiştir. Ancak Robinson'a göre, Medeni surelerin edebî tahlilleri, uzun olmaları nedeniyle, Mekki sureler kadar kolay değildir. Bununla birlikte o, söz konusu altı hitap tarzının Medine dönemindeki gelişimini de ele almış ve Kur'an'daki en uzun sure olan Bakara suresinin insicamlı bir bütün oluşturduğunu ortaya koymuştur (s. 370).

Surelerin mevcut sıralamasının sebeplerini araştıran yazar, "azalan uzunluk kuralı"nın pek çok istisnaları olduğunu, bunlardan bir kısmının editör veya editörlerin aynı mukatta'a harfleriyle başlayan sureleri bir araya toplamak istemeleriyle izah edilebileceğini, ancak diğerlerinin bu şekilde izah edilemeyeceğini, dolayısıyla Kur'an'ın cem ve tedvininin (editorial sürecin) gayri Müslim ilim adamlarının düşündüğünden çok daha karmaşık olduğunu ileri sürmüştür (s. 371).

Yazar Robinson, kitabının sonuna koyduğu Ek-B kısmında ise, Kur'an'ın İngilizce tercümelemleri hakkında kısa, ancak oldukça düşündürücü birtakım değerlendirmeler yapmıştır: Kur'an'ın kırktan fazla İngilizce tercümesi bulunmasına rağmen, bunların hiçbirisinin tam olarak yeterli olmadığını hatta bazılarının son derece güvenilir olmadığını ileri süren Robinson, Müslümanlar arasında en yaygın olan Yusuf Ali ve Marmaduke Pickthall'ün tercümelemlerinin ise "vasat ölçülerde hatasız, ancak çok insicamlı olmayan tercümelemler" olduğunu söylemiştir. Robinson'un İngilizce Kuran tercümelemlerinde tespit ettiği bazı yanlışlıklar ise şunlardır: 1. Metnin, sözde 'Ahmediye Müslümanları'nın akidelerine göre anlamlandırılması; örneğin, İsa'nın çarmıhtan diri olarak indirildiğine dair atıflar. 2. Mucizelerin ve cinlere yapılan atıfların bertaraf edilmesi; 3. Yaratılışa ve yaratılmış nizamla dair tasvirleri çağdaş bilimsel teorilerle uyumlu hale getirme; 4. Kadınlara öngörülen cezalara ve diğer ahlaki

konulara dair atıfları çağdaş Avrupa değerleriyle uyumlu hale getirme çabaları; 5. Metni kadınlar ve diğer hukuki konularla ilgili atıflara dair aşırı-gelecekçi yorumlar doğrultusunda anlamlandırma; 6. Yetersiz İngilizce (s. 377).

Neal Robinson'un *Kur'an'ı Keşfetmek* adlı kitabında "(Kur'an'ın) daha sonraki editörlerin(nin) yetersizlikleri" (s. 298), "Avrupalı okuyucular için Kur'an üslubunun rahatsız edici özelliklerinden birisi" (s. 322), "sureleri kabaca azalan uzunluk kuralına göre sıralama şeklindeki görünüşte tuhaf editoryal yöntem" (s. 336) ve "Kur'an'ın editör veya editörleri" (s. 339) gibi Müslümanların kulaklarına hoş gelmeyecek birtakım oryantalist ifadeler sıkça geçmiş olmasına rağmen, adı geçen eser Kur'an-ı Kerim'in surelerinin Mekki-Medenî ayırımı, surelerin tarihlendirilmesi, nüzul kronolojisi, surelerin yapısal özellikleri, ses ve anlam ilişkisi, ses ve nazmın bütünleştirici rolü gibi birçok konuda geniş bilgi, görüş ve değerlendirmeler içermektedir. Kur'an-ı Kerim'in cem ve tedvini, surelerin nazil oldukları zaman ve mekânlar ile onların sıraları ve birbirleriyle anlam ilişkileri konularında çok büyük emekler verilerek hazırlanan bu eser, günümüz İslam araştırmacılarına derinlikli bir çalışmanın nasıl yapılması gerektiği konusunda iyi bir örnek teşkil edecektir. Böylesine değerli bir eseri kaleme alan Neal Robinson'u ve onu güzel bir Türkçe ile dilimize kazandıran mütercim Süleyman Kalkan Beyi tebrik eder, adı geçen eserin ülkemizde Kur'an-ı Kerim'in doğru ve sağlıklı bir şekilde tanınması ve anlaşılması hususlarında katkılarda bulunmasını temenni ederim.